

ВІДГУК

на дисертацію Т.Г. Харченко «Психологічний супровід процесу ресоціалізації засуджених з вадами психічного розвитку», подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.08 – спеціальна психологія

У системі державних органів та громадських організацій, які опікуються ресоціалізацією правопорушників, ключове місце займають виправні колонії різного рівня безпеки. Виправна колонія представляє собою особливе організаційно-правове та соціально-психологічне утворення зі специфічними рисами діяльності. У такій установі відбувають покарання засуджені до позбавлення волі. Серед них значну частку складають особи з психічними аномаліями, у тому числі з вадами психічного розвитку. За даними вітчизняних фахівців (І.Г. Богатирьов, Б.М. Головкін, О.М. Джужа, В.Я. Марчак та ін.) кількість таких осіб за окремими видами злочинів сягає 30 %.

Указана категорія засуджених потребує підвищеної уваги та інтенсивного психологічного супроводу. Саме такі засуджені в першу чергу стають об'єктами приниження, фізичної експлуатації та сексуального насилля і поповнюють лави так званих соціально неадаптованих. Попри безсумнівний практичний запит, науково обґрунтована система психологічного супроводу ресоціалізації засуджених з вадами психічного розвитку до останнього часу не розроблена. Вищезазначене обумовлює наукову актуальність теми дисертаційного дослідження Т.Г. Харченко.

На основі аналізу значного масиву наукових праць та нормативно-правових актів, а також матеріалів емпіричного дослідження здобувачкою сформульовано низку теоретичних та практично-прикладних положень. До найбільш вагомих здобутків, на нашу думку, слід віднести такі.

1. Запропоновано авторський варіант тлумачення психологічного супроводу засуджених з вадами психічного розвитку. На думку Т.Г. Харченко, це інтегративна технологія, яка спрямована на створення умов для відновлення потенціалу розвитку й саморозвитку особистості з метою її

самостійного подальшого успішного існування в соціумі, ресоціалізації, тобто збереження та розвитку соціально корисних якостей і стосунків у період відбування покарання і після звільнення.

2. Теоретично обґрунтовано та емпірично доведено, що система психологічного супроводу ресоціалізації засуджених з вадами психічного розвитку повинна включати такі складові: психодіагностичну, психокорекційну, психоконсультативну й психопрофілактичну. Ця система може бути ефективною за умови дотримання особистісно-орієнтованого, індивідуального та диференційованого підходів. Це, у свою чергу, передбачає врахування фахівцями соціально-психологічної служби пенітенціарної установи специфічного статусу осіб даної категорії у середовищі засуджених, ставлення цих осіб до такого статусу, характеру вад психічного розвитку та індивідуально-психологічних особливостей.

3. Обґрунтовано, що психологічний супровід має специфіку, обумовлену етапом відбування покарання. На початковому етапі (прибуття засудженого до виправної установи і знаходження у відділенні карантину, діагностики і розподілу) реалізується головне завдання: вивчення особистості й створення передумов для подальшої адаптації засудженого до умов відбування покарання. На основному етапі психологічний супровід передбачає подальше поглиблене вивчення особистості засудженого з моніторингом змін її особливостей і узгодження з ними психолого-педагогічного ресоціалізаційного процесу. Третій етап – завершальний (підготовка засудженого до звільнення) передбачає закріплення внутрішньої установки на самокеровану соціально нормативну поведінку в різних сферах функціонування звільненої особи в соціумі (побутовій, сімейній, трудовій, дозвільній).

4. Цікавою у науковому плані й практично корисною є запропонована в роботі типологія засуджених з вадами психічного розвитку. На нашу думку, вона обґрунтовано заслуговує на статус спеціальної, оскільки доповнює й розширює вже відомі більш загальні класифікації за ознаками спрямованості

(В.Г. Дєєв – у модифікації В.С. Медведєва та О.П. Северова) та за ступенем виправлення (М.П. Стурова). В основу авторської типології покладено дві ознаки: тип реагування й характерологічні особливості. За типом реагування виділено сильний (гіпертимний) тип, слабкий (гіпотимний) тип, змішаний (емоційно нестійкий, ригідний) тип. За характерологічними особливостями виокремлено вісім типів серед осіб з розумовою відсталістю й дев'ять типів поміж засуджених із розладами особистості та поведінки. Відмінності між особистісними типами засуджених полягають у когнітивному стилі, способах дезадаптації, поведінкових особливостях.

5. Самостійну цінність представляють практичні рекомендації пенітенціарному персоналу (у першу чергу психологам та начальникам соціально-психологічних відділень) щодо здійснення психологічного супроводу ресоціалізації засуджених з вадами психічного розвитку на різних етапах відбування покарання. Ці рекомендації включають: адаптовані до даної категорії засуджених загальновідомі методи та методики, зокрема методику контактної взаємодії В.М. Синьова та В.І. Кривуші, спеціальні діагностичні методики, окремі психотехнології корегуючого, розвиваючого та виховного впливу.

Зазначені здобутки дисертантки є результатом успішної реалізації комплексного підходу до підбору й застосування методичного апарату та системно-структурного підходу до аналізу різних аспектів психологічного супроводу.

Емпіричне дослідження проведене з дотриманням організаційно-процедурних вимог. На цьому слід наголосити окремо, враховуючи специфіку основного об'єкту та умов дослідження.

Вищевикладені міркування та констатації дають вагомі підстави для позитивної оцінки наукової новизни, обґрунтованості та достовірності основних положень і висновків дисертаційного дослідження Т.Г. Харченко. Даючи попередню оцінку, можна зазначити, що за рівнем постановки актуальної науково-практичної задачі, арсеналом засобів її вирішення та

сукупністю отриманих результатів робота відповідає вимогам, які висуваються до дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук.

Чинні вимоги щодо оприлюднення матеріалів дисертації на конференціях, семінарах та інших зібраннях наукової громадськості, а також кількості опублікованих праць у фахових виданнях дотримані.

Дисертація відповідає спеціальності 19.00.08 – спеціальна психологія.

Основні положення дисертації ідентично представлені в авторефераті.

Оформлення дисертації та автореферату в цілому відповідає встановленим вимогам.

Основні дискусійні положення, зауваження та побажання щодо опонованої роботи полягають у такому.

1. Заявлені у дисертації теоретико-методологічні засади дослідження виглядають достатньо переконливо, але до їх переліку було б необхідно включити пенітенціарну психолого-педагогічну концепцію співробітництва, розроблену В.М. Синьовим за участю О.П. Сєверова. Ця концепція майже чверть століття визначає горизонти діяльності фахівців з пенітенціарної науки та практики. Основні її положення успішно реалізовані й розвинені у більше ніж 20-ти докторських та кандидатських дисертаціях. Саме ця концепція виступила безпосереднім підґрунтям для створення київської наукової школи з пенітенціарної психології, а в подальшому – юридичної психології.

2. Нам уявляється, що об'єкт та предмет дисертаційного дослідження сформульовані неоптимально. У нашому баченні об'єктом дослідження є психологічний супровід як складова процесу ресоціалізації засуджених, а предметом дослідження виступають змістовна, інструментальна та процесуальна складові психологічного супроводу процесу ресоціалізації засуджених з вадами психічного розвитку.

3. У рубриці «Наукова новизна дослідження» до підрубрики «вперше» помилково включено положення щодо розробки й апробації рекомендацій з

удосконалення психологічного супроводу засуджених з вадами психічного розвитку (с.7 дисертації, с. 4 автореферату). Це положення відноситься до рубрики «Практичне значення одержаних результатів».

4. Результати й висновки емпіричного дослідження та похідні від них рекомендації мали б більшу цінність, якби до вибірки дослідження було включено контрольну групу.

5. Загальні висновки мають переважно анотаційний характер і не в повній мірі репрезентують отримані результати. Найбільш показовим у цьому відношенні є висновок № 5.

Вказані зауваження та побажання принципово не знижують цінність дисертаційної роботи, загальний рівень якої відповідає встановленим вимогам.

Висновок. Дисертація на тему «Психологічний супровід процесу ресоціалізації засуджених з вадами психічного розвитку» є завершеним самостійним дослідженням, у якому успішно вирішена конкретна науково-практична задача, що полягає у теоретичному обґрунтуванні й практичній реалізації системи психологічного супроводу ресоціалізації специфічної категорії засуджених. Положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження є певним внеском у спеціальну психологію. Вони також представляють інтерес для суміжних з нею галузей, а саме: юридичної, генетичної та педагогічної психології.

Авторка дисертації Тамара Григорівна Харченко заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.08 – спеціальна психологія.

Офіційний опонент

**доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ**

В.С.Медведєв

Володимир Медведєв
Група фах. ЗКЗ НАВС

ДЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ
ДОВІДОК

В.С.Медведєв